

HRVATSKI PLANINAR

Viestnik „Hrvatskoga planinarskoga društva“ u Zagrebu.

Kako su postala planinarska društva.

Planinarstvo je ne nesamo u nas, već u obće novovjeka stvar, a začetak mu se bilježi od onoga dana, kad se je Saussure g. 1787. prvi puta uzpeo na Montblanc.

Prije toga bijahu Alpe veoma slabo poznate, a zanimali su se za nje ponajviše rudari, koji su iz njih crpili materijalnu korist. Sveta Krv (Heiligenblut) u Visokim Turama cvala je u XV. vjeku sa rudokopi srebra i zlata, nu poslije, kad se je ruda umanjila ili su rudokopi stradale od lavina i ledenjaka ili su se rudari radi vjerskih prilika kojekuda razbjegli, opusti i osiromaši ovo na daleko poznato alpinsko mjesto. Malo se je tko za Sv. Krv brinuo, a kako se nije nitko zanimalo za planine, nisu za nj marili ni zemljopisci, ni kartografi, već su pisali po onome, što su čuli, pa po pripovjedanju dogotavljali i karte. S drugim alpinskim krajevima ne bijaše bolje, te su još do sredine prošloga vjeka mislili, da je sv. Gothard u Švicarskoj najviši brieg, a Alpe smo poznali manje, nego što danas poznamo Ande u Americi ili Himalaju u Aziji. Dolinu Chamonixa upoznali su geografi tek po djelu »Vogage dans les Alpes (1779—1786), koje je napisao Saussure. On je proučavao savojske i vališke Alpe u ono vrijeme, kad je neutrudivi Bretanjac Baltazar Hacquet iztraživao iztočne Alpe i svoj trud priobćio u djelu »Mineralogisch-botanische Lustreise von dem Berge Terglou (Triglav) in Krain zu dem Berge Glockner in Tirol im Jahre 1779. i 1781.« Ova su djela uplivala u velike, da su se ljudi počeli više zanimati za Alpe i alpski sviet.

Baltazara Hacqueta moramo da smatramo predtečom planinarstva u Hrvatskoj.

On je u prošlom vjeku na svom konjicu prošao svu Hrvatsku te ju opisao u djelu »Oryctographia Carniolica ili Physikalische Beschreibung des Herzogthums Krain, Istrien und zum Theil der benachbarten Länder.«

Ovo je djelo počeo štampati g. 1778. u četiri knjige, a u četvrtoj knjizi opisuje kraljevinu Hrvatsku (1789), posvetiv je britanskomu kralju Gjuri III.

Svoja iztraživanja odpočeo je Okićkom gorom, opisujući i njezine geološke

svakoga planinara, a u jednakoj mjeri i svakoga prirodoslovca. »Od davna bila je moja želja, veli Mosso, da u knjizi ne preopsežnoj prikazem duh modernih bioloških izučavanja i da opišem metode, kojima se služimo kod studija divne makine našega tijela. Moja se knjiga poradi toga ne kreće samo u granicama alpinizma,

ona hoće da bude više nego jednostavno prikazivanje sretnih, u Alpama proživjelih dana. Nadam se, da sam u nizu novih opažanja doprinjeo i jedan prilog fiziologiji čovjeka « — Jest, djelo je Mossovo i ste strane upravo epokalno.
Prof. dr. A. Heinz.

Raznice.

Drevni historički spomenik na Velebitu. Prošle godine dobio je gosp. dr. J. Brunšmid, ravnatelj arheološkoga muzeju u Zagrebu, prepis jednog rimskog spomenika, koji se nalazi na Velebitu kod Krasnoga. Napisan je na pećini, koja zaprema preko 100 m², uzdižući se sada u gustom šumskom hladu.

Taj je drevni spomenik »medjašni napis« između područja Ortoplina i Parentina, dvajuh »japodskih« plemena. Napisan je u rimsko doba, kada su se po službenim osobama ustanovile medje među plemenima po Dalmaciji. Pećina sama leži od Krasnoga do 22 km. daleko, u šumskom reviru Lomska duliba, u kraju Legenac, upravne obćjne kosinjske. Napis ima oblik pačetvorine, koja je do 8 m. duga.*

Pleme Parentina bijaše do sada nepoznato, a vjerojatno je, da bijahu istočni susjedi Ortopljana i da su valjda stanovali u krajevima oko Kosinja, Perušića, a možda i Gospića, dočim su prama sjeveru s njima graničili Arupini, kojima je glavno mjesto stajalo na briegu Vitlu kod Prozora (kotar otočki) i zvalo se Arupium. Ortopla ležala je valjda kod Staroga grada, Stinice ili Jablanca u hrv. primorju. Šteta da na spomenutom medjašnom kamenu nije zapisana godina, kada su medje uredjene. Jedan napis imao bi biti na Velebitu u Smrčevoj dulibi na kojemu da se spominju Gepidi i Japodi, a bit će ovakovih napisa i druguda po ličko-krbavskoj i modruško-riečkoj županiji, ali ih valjda nije do sada zapazilo čovječje oko. Prepis sa spomenika iz Legenaca načinio je prvi neki »lugar« i time učinio preznamenito otkriće pa toga radi upozorujemo svakoga, tko u tamošnjim krajevima zalazi u planine, da pripazi na takove napise i da ih priobći g. dru. Brunšmidu.

Lujzijana ili lujzijska cesta. Zamisao, da se ova cesta sagradi i Karlovac sa Riekom spoji, niknula je godine 1803., kad se je osnovalo privatno dioničko društvo, sastojeće od 6 članova; knezova Dietrichsteina, Lichtensteina i Esterhazyja, te grofa Ivana Haracha, grofice Marije pl. Eršodi i baštinika grofova Karla i Franje

*) Lomska duliba (ne dolina) proteže se pod Velikom Rajincem (1667 m.) (ne Rainac, kako čitamo na karti) od sjevero-zapada prema jugo-istoku uz Ledenu dragu, dočim Legenac leži pod Bielim kamenom (1049 m.) i Kitom (1282 m.) Ur.

Batthyania. Gradnju povjerilo je društvo slavnomu hrvatskomu generalu Filipu barunu Vukosoviću, koji se je već prije iztaknuo svojim velikim tehničkim znanjem i vještinom, sagradiv cestu od Senja do Novoga i obnoviv onu od Vratnika do Senja. Gradnja Lujzijane započe god. 1803.; nu bude usljed franczokoga rata (1804. i 1809.) dva puta prekinuta. Veliki general nije gradnju dovršio, jer bijaše u bitci kod Wagrama smrtno ranjen, te je poslije u Beču i preminuo.

Lujzijana bude velikim troškom od 3 milijuna forinta dogradjena i ozvana imenom carice i kraljice Marije Lujze. Duga je ta cesta 132 kilometra, široka 8 metara, te spada među najljepše ceste u carevini. Tik Rieke, na Sušaku, prolazi izpod željezničkog mosta uz trsatski vrh, te se probija stienama »Banska vrata«, odkuda se svija iznad najzanimivijeg kraja Rječine do Orehovice (186 met.). Sada ide preko Svilna na Čavle (310 met.); niže Sobola prosjeca jedan dio istočne pole Grobničkoga polja te se uzdiže i svija pod raztrganim Kamenjakom do istoimenoga sela (593 met.), gdje je vodovod sagradjen znatnim troškom od 25.000 fr. Od Skrobotnjaka (718 m.) i Jelenja gornjega (882 m.) postaje Lujzijana »planinskom« cestom, te se uzdigne kod Ravnoga podolja do najveće visine svoje (929 m.) Kod Jelenja dieli se u dva traka: jedan vodi na Rieku, drugi preko Oštrovica (557 met.) i Koritnjaka (496 met.) na Meju (229 m.), a odavle u Bakar.

Od Ravnoga podolja spušta se Lujzijana prama Mrzloj vodi (784 met.), zakrene uz Malu vodu Srednjim jarkom u Lokve (723 m.), odkuda preko Lokvarskoga polja zavine krasnim krajem u Delnice (698 m.). Od ovuda vodi preko Kupjaka (784 m.) u Skrad (700 m.), Komorske Moravice (564 m.), Vrbovsko i Nadvučnik, odkuda zakrene prama Lukovu dolu i lepom dolinom u Severin. Tu ostavlja jugo-zapadnu visočinu i kreće preko Netretića i Stativa u Karlovac.

Nema u domovini ceste sa tako raznoličnim bogatim vidicima, kao što je Lujzijana ta nekoć najživahnija cesta preživa prometa. Njome je iz Karlovca prošlo na tisuće »kirijaša«, ali u kuće palo i na tisuće forinta. Sada je Lujzijana mrtva, ali svakomu planinaru mila cesta.